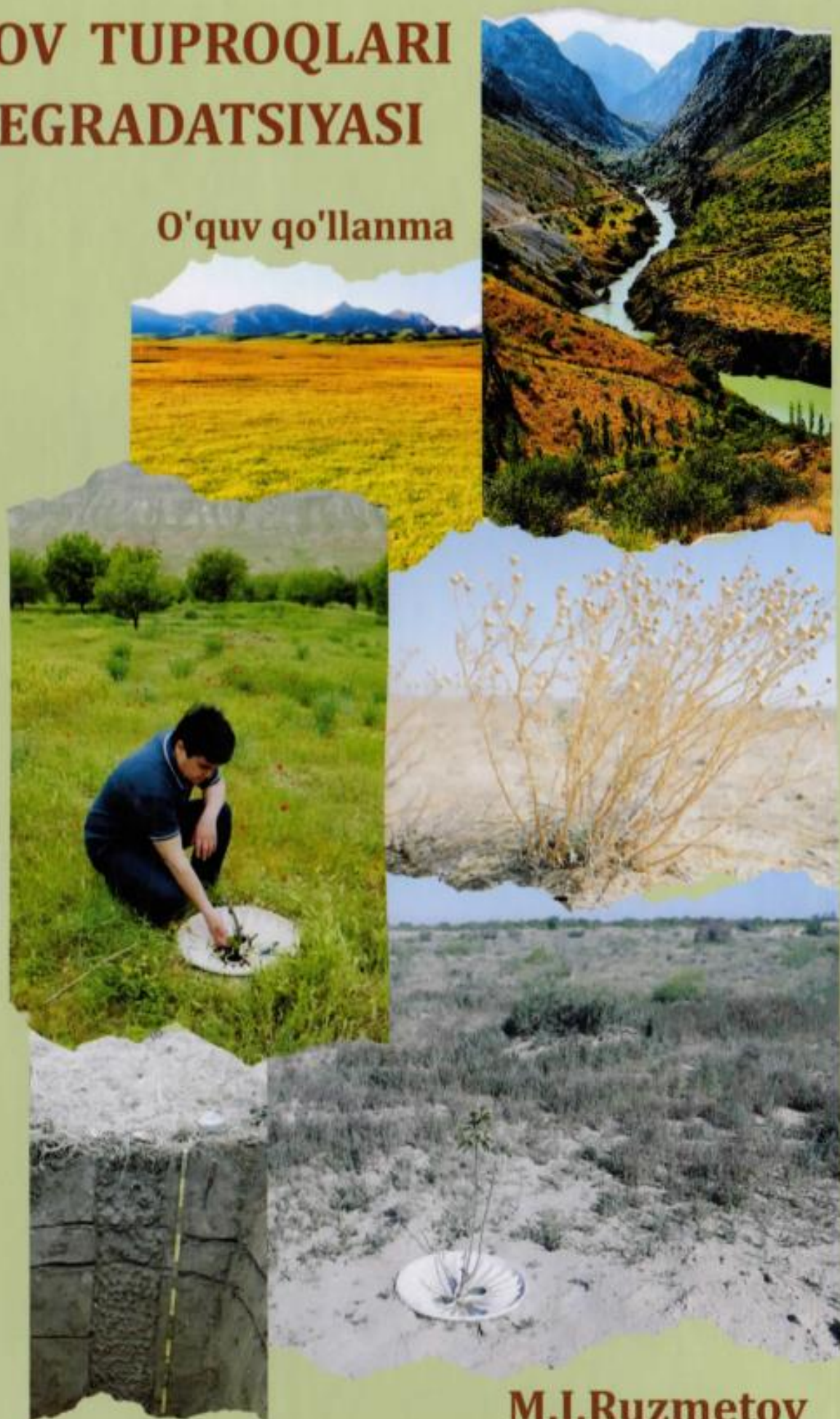

YAYLOV TUPROQLARI VA DEGRADATSIYASI

O'quv qo'llanma

M.I.Ruzmetov

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
QISHLOQ XO‘JALIGI VAZIRLIGI
«O‘ZDAVYERLOYIHA» DAVLAT ILMIY-LOYIHALASH
INSTITUTI

RUZMETOV MAKSUD ISMOILOVICH

YAYLOV TUPROQLARI VA DEGRADATSIYASI

(O‘quv qo‘llanma)

«Lesson Press»
Toshkent-2023

UO‘K: 631.4(075.8)

BBK: 40.3ya72

M.I.Ruzmetov. Yaylov tuproqlari va degradatsiyasi / O‘quv qo‘llanma. - Toshkent: «Lesson Press» MCHJ nashriyoti, 2023. - 210 b.

Ushbu o‘quv qo‘llanma O‘zbekiston Respublikasining «Yer kodeksi», «Yaylovlar to‘g‘risida»gi Qonuni, «O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 28-yanvardagi «O‘zbekiston Respublikasi qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo‘ljallangan strategiyasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-4575-son Qarori hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 23-dekabrda «O‘zbekiston Respublikasida Yer monitoringini yuritish uslubi – Nizomini tasdiqlash to‘g‘risida» 496-son, 2019-yil 24-sentabrdagi «O‘zbekiston Respublikasida atrof tabiiy muhitning davlat monitoringi tizimini takomillashtirish to‘g‘risida»gi 737-son, 2018-yil 23-apreldagi «Ma‘muriy-hududiy birliklar chegaralarini belgilash, yer resurslarini xatlovdan o‘tkazish hamda yaylov va pichanzorlarda geobotanik tadqiqotlarni o‘tkazish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi 299-son, 2022-yil 14-yanvardagi «Qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlarda monitoring ishlarini amalga oshirish, yerlarni muhofaza qilish va yer tuzish faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to‘g‘risida»gi 22-son qarorlarining ijrosi yuzasidan ishlab chiqilgan.

Yaylov tuproqlari va degradatsiyasi bo‘yicha alohida ilmiy yo‘nalish sifatida o‘quv qo‘llanma ishlab chiqilmagan. Bu borada «Yaylov tuproqlari va degradatsiyasi» nomli mazkur o‘quv qo‘llanma «O‘zdavyerloyiha» davlat ilmiy-loyihalash instituti mustaqil izlanuvchisi M.I.Ruzmetov tomonidan 2018-2021-yillarda davomida «Yaylov yerlaridan foydalanish samaradorligini oshirish yo‘llari» mavzusidagi fan doktorlik dissertatsiyasi natijalari asosida tayyorlangan.

«Yaylov tuproqlari va degradatsiyasi» nomli mazkur o‘quv qo‘llanmada mamlakatimiz yaylov tuproqlari birinchi marta o‘rganilganligi, ularning xoss-xususiyatlari, yaylov geobotanik holati, ularda kechayotgan turli degradatsion jarayonlar, zamonaviy innovatsion texnologiyalar, ya‘ni suv yig‘ish texnologiyalarini qo‘llash orqali yer tuzish va loyihalash ishlarini ishlab chiqish asosida yaylov yerlaridan samarali foydalanish kabi masalalar uslubiy jihatdan sharhlangan.

Ushbu o‘quv qo‘llanma Oliy o‘quv yurtlarining 60813100-«Yer kadastr va yer tuzish» va 60810600-«Yer kadastr va yerdan foydalanish» kabi bakalavriat va magistratura mutaxassiliklari ta‘lim yo‘nalishlari uchun mo‘ljallangan. Shuningdek, o‘quv qo‘llanmadan nafaqat yer tuzuvchilar, tuproqshunolar, melioratorlar, agronomlar, ilmiy izlanuvchilar hamda qishloq xo‘jaligi soha mutaxassislari ham keng foydalanishlari mumkin.

O‘quv qo‘llanma «O‘zdavyerloyiha» davlat ilmiy-loyihalash instituti Ilmiy-texnik kengashining 2022-yil 21-sentabrdagi yig‘ilishi (№43-son bayonnoma)da chop etishga tavsiya qilingan.

Muallif:

M.I.Ruzmetov

Qishloq xo‘jaligi fanlari doktori, katta ilmiy xodim

Taqrizchilar:

R.A.Turayev

Texnika fanlari doktori, katta ilmiy xodim

Sh.M.Bobomurodov

Biologiya fanlari doktori, katta ilmiy xodim

Mas‘ul muharrir:

G‘.T.Parpiyev

Biologiya fanlari doktori, katta ilmiy xodim

ISBN: 978-9943-9135-4-7

© «Lesson Press» MChJ nashriyoti

© «O‘zdavyerloyiha» davlat ilmiy-loyihalash instituti, 2023-y.

MUNDARIJA

Kirish	7
1-MAVZU. Yerlar degradatsiyasi to‘g‘risida umumiy tushunchalar	10
2-MAVZU. O‘zbekiston Respublikasi yaylovlarning geografik o‘rni va yer fondi to‘g‘risidagi umumiy ma’lumotlar	14
3-MAVZU. Yaylov tuproqlarining geologik, geomorfologik va litologik tuzilishi, iqlimi va o‘simliklar qoplami	20
4-MAVZU. Yaylovlar tabiiy holatini o‘zgarishida antropogen omillar ta’siri	35
5-MAVZU. Tog‘, tog‘oldi va cho‘l yaylov tuproqlarining morfogenetik xususiyatlari	40
6-MAVZU. Tog‘, tog‘oldi va cho‘l yaylov yerlari tuproqlarining unumdorlik holati	84
7-MAVZU. Turli mintaqalardagi yaylovlar meliorativ holatining buzilish sabablari	102
8-MAVZU. Yaylovlarning meliorativ holati va ularni baholash	119
9-MAVZU. Degradatsiyaga uchragan tabiiy yaylovlarni melioratsiya qilish yo‘llari	122
10-MAVZU. Turli darajada degradatsiyaga uchragan yaylov va pichanzorlarni o‘simliklar yordamida tiklash yo‘llari	128
LABORATORIYA MASHG‘ULOTLARI	144
<u>1-laboratoriya ishi.</u> Yaylov tuproqlaridan namuna olish va tahlilga tayyorlash	144
<u>2-Laboratoriya ishi.</u> Yaylov tuproqlarining namligini aniqlash	146
<u>3-Laboratoriya ishi.</u> Yaylov tuproqlarining hajm og‘irligini aniqlash	152
<u>4-Laboratoriya ishi.</u> Yaylov tuproqlarining solishtirma og‘irligini aniqlash	155
<u>5-Laboratoriya ishi.</u> Yaylov tuproqlarini suvli so‘rim miqdorini aniqlash	159

<u>6-Laboratoriya ishi.</u> Yaylov tuproqlaridagi suvda eriydigan moddalarning umumiy miqdori (quruq qoldiq)ni aniqlash	161
<u>7-Laboratoriya ishi.</u> Yaylov yerlarining tuproq muhiti (pH)ni aniqlash	169
<u>8-Laboratoriya ishi.</u> Yaylov tuproqlarining mexanik tarkibini aniqlash	175
<u>9-Laboratoriya ishi.</u> Yaylov tuproqlarini suv o'tkazuvchanligini aniqlash	186
<u>10-Laboratoriya ishi.</u> Yaylov tuproqlarining suv ko'tarilishini aniqlash	189
Glossariy	193
Foydalanilgan adabiyotlar	198

СОДЕРЖАНИЕ

Введение	7
ТЕМА 1. Общие понятия о деградации земель	10
ТЕМА 2. Общие сведения о земельном фонде и географическом положении пастбищ Республики Узбекистан	14
ТЕМА 3. Геологическая, геоморфологическая и литологическая структура пастбищных почв, климат и растительный покров пастбищ	20
ТЕМА 4. Влияние антропогенных факторов на изменение естественного состояния пастбищ	35
ТЕМА 5. Морфогенетические характеристики горных, предгорных и пустынных пастбищных почв	40
ТЕМА 6. Состояние плодородия почв горных, предгорных и пустынных пастбищ	84
ТЕМА 7. Причины нарушения мелиоративного состояния пастбищ в разных регионах	102
ТЕМА 8. Мелиоративное состояние пастбищ и их оценка	119
ТЕМА 9. Способы мелиорации деградированных естественных пастбищ	122
ТЕМА 10. Способы восстановления разной степени деградации пастбищ и сенокосов с помощью растений	128
ЛАБОРАТОРНЫЕ ЗАНЯТИЯ	144
<i>Лабораторная работа 1.</i> Отбор проб пастбищных почв и подготовка к анализу	144
<i>Лабораторная работа 2.</i> Определение влажности пастбищных почв	146
<i>Лабораторная работа 3.</i> Определение объемного веса пастбищных почв	152
<i>Лабораторная работа 4.</i> Определение удельного веса пастбищных почв	155
<i>Лабораторная работа 5.</i> Определение величины	159

водопоглощения пастбищных почв	
<i>Лабораторная работа 6.</i> Определение общего количества водорастворимых веществ (сухой остаток) в пастбищных почвах	161
<i>Лабораторная работа 7.</i> Определение почвенной среды (рН) пастбищных угодий	169
<i>Лабораторная работа 8.</i> Определение механического состава пастбищных почв	175
<i>Лабораторная работа 9.</i> Определение водопроницаемости пастбищных почв	186
<i>Лабораторная работа 10.</i> Определение водопоглощения пастбищных почв	189
Глоссарий	193
Список используемых литератур	198

CONTENTS

Introduction	7
TOPIC 1. General concepts of land degradation	10
TOPIC 2. General information about the land fund and the geographical position of the pastures of the Republic of Uzbekistan	14
TOPIC 3. Geological, geomorphological and lithological structure of pasture soils, climate and vegetation cover of pastures	20
TOPIC 4. The influence of anthropogenic factors on the change in the natural state of pastures	35
TOPIC 5. Morphogenetic characteristics of mountain, foothill and desert pasture soils	40
TOPIC 6. The state of soil fertility in mountain, foothill and desert pastures	84
TOPIC 7. Causes of violation of the melioration condition of pastures in different regions	102
TOPIC 8. Melioration condition of pastures and their assessment .	119
TOPIC 9. Methods of melioration of degraded natural pastures ...	122
TOPIC 10. Methods of restoration of different degrees of degradation of pastures and hayfields with the help of plants	128
LABORATORY CLASSES	144
<u>Laboratory work 1.</u> Pasture soil sampling and preparation for analysis	144
<u>Laboratory work 2.</u> Determination of pasture soil moisture	146
<u>Laboratory work 3.</u> Determination of the volume weight of pasture soils	152
<u>Laboratory work 4.</u> Determination of the specific gravity of pasture soils	155
<u>Laboratory work 5.</u> Determination of the water absorption value of pasture soils	159
<u>Laboratory work 6.</u> Determination of the total amount of water-	161

soluble substances (dry residue) in pasture soils	
<u>Laboratory work 7.</u> Determination of soil environment (pH) of pastures	169
<u>Laboratory work 8.</u> Determination of the mechanical composition of pasture soils	175
<u>Laboratory work 9.</u> Determination of water permeability of pasture soils	186
<u>Laboratory work 10.</u> Determination of water absorption of pasture soils	189
Glossary	193
Bibliography	198

RUZMETOV MAKSUD ISMOILOVICH

YAYLOV TUPROQLARI VA DEGRADATSIYASI

(O‘quv qo‘llanma)

Bosishga ruxsat etildi 27.01.2023.

Bichimi 60x84^{1/16}. Times New Roman
garniturada raqamli bosma usulida chop etildi.

Shartli bosma tabog‘i 13.

Adadi 100 nusxa. Buyurtma № 29-01.

Tel: (99) 832-99-279; (99) 817-44-54

«IMPRESS MEDIYA» MCHJ bosmaxonasida chop etildi

Manzil: Toshkent sh., Qushbegi ko‘chasi, 6-uy.

ISBN: 978-9943-9135-4-7

9 789943 913547